

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי י"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קלו

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

קנין פירות כקנין הגוף או לא - מחלוקת יעקב אבינו וראובן

נחלקו ר"ח ור"ל בדין קנין פירות האם הוא כקנין הגוף או לא. במהלך מעניין ומפולפל ביאר הגאון מאוסטרובוצא זצ"ל (מאיר עיני חכמים - תנינא, עמ"ג לפרשת וישב) את ענין "חטא" ראובן במעשה בלחה. תוכן הדברים כבר נכתב ע"י הרב י. ר. שליט"א בעיונים על הדף על מסכת שבת דף נה נה.

לאחר שהאחים מכרו את יוסף הצדיק, ראובן שב ואומרת התורה (בראשית לו, ט-טז) "וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא". אמרו במדרש פליאה "ואני אנה אני בא על מעשה בלחה!"

והדבר הוא פלא, מדוע נזכר ראובן באותה עת במעשה בלחה, בגמ' בשבת (נה, ב) האריכו בביאור מעשה ראובן שכתבה התורה (בראשית לה, כב) "וילך ראובן וישכב את בלחה" והביא רש"י על אתר מדברי הגמ' שם מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו שכלשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר האלימות ותנהה באהל בלחה בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי לכן בלבל. ואמנם נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע ר"ג ור"א המודעי האם חטא או לא. עי"ש בביאור דברי הסוגיא. אולם צריך להבין מה הענין בעת ששב ראובן לבור, נזכר באותו חטא.

צריך להשכיל, לשיטת התנאים שראובן שכב עם בלחה, איך יתכן שראובן הצדיק אחז מ"ב' שבטי י-ה יעשה כמעשה הנזכר, הרי זה "אשת אביו" והיא ערוה האסורה מן התורה.

בהכרח ראובן לשיטתו הבין שאין היא "אשת אביו" האסורה מדינא, אלא הבין שהיא כ"אנוסת אביו" או "מפותת אביו" שאין בה איסור על הבן. מאידך יעקב אבינו למד שאין היא שפחה אלא היא "אשתו" שהרי אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ולפני שבא עליה שחררה, ואינה מוגדרת כשפחה ולכן היא אשתו לכל דבר. (עי' בענין זה בדברי הפרשת דרכים, דרוש ראשון, דרך האתרים.)

במה נחלקו ראובן ויעקב, למדנו עתה בסוגיא לפנינו מחלוקת ר"ח ור"ל, האם קנין פירות כקנין הגוף או לא. רחל הביאה את בלחה שפחתה בתוך הנכסי מלוג. לפי הכללים של נכסי מלוג, מהו הקנין שיש לבעל בנכסי מלוג, הרי דברים ברורים שהוא אוכל פירות ולאשה נשאר הגוף, אם קנין פירות כקנין הגוף הבעל יכול לשחרר את השפחה, וכך סבר יעקב אבינו. אמנם ראובן סבר שקנין פירות לאו כקנין הגוף ויעקב לא יכל לשחרר את בלחה, נמצא שאינה אשתו אלא אנוסה או מפותה שאין בה איסור כלפיו.

בסוגיית הש"ס בגיטין (מח, א) לאחר שדנו במחלוקת ר"ח ור"ל האם קנין פירות כקנין הגוף, אמרו שבהכרח לר"ח קנין פירות הוא כקנין הגוף, שהרי אחים שחלקו את ירושת אביהם דעת ר"ח שדינם כלקוחות שמחזירים זה לזה ביובל, א"כ נמצא שיש רק קנין פירות שאין הגוף שייך למקבל שהרי חוזר ביובל, ואם לדעת ר"ח קנין פירות לאו כקנין הגוף לא היה שייך להביא ביכורים. מעתה שאמר שקנין פירות הוא כקנין הגוף, יכול המביא להביא ביכורים למרות שיש לו רק קנין פירות. ולדעת ר"ל אם לאו כקנין הגוף, יתכן להביא ביכורים רק באופן שדור אחר דור עד יהושע בן נון שחילק את הארץ היה רק בן אחד שקיבל באופן מלא את השדה ולא חלק עם אחים.

מבואר בדברי הגמ' שביא ביכורים רק באופן שיש בן אחר בן עד דורו של יהושע בן נון, וזה דווקא אם נסבור שהארץ שייכת לעם ישראל מיהושע בן נון, אולם אם הארץ שייכת כבר מנת שאברהם אבינו הלך לאורכה ולרחבה, הרי לא שייך להביא ביכורים שהרי אין בן אחר בן, שהרי כבר היה יב' שבטים ליעקב. נמצא לפי"ז מי שסובר שקנין פירות לאו כקנין הגוף, חייב לסבור שהארץ קנויה רק מימות יהושע, שאל"כ לא שייך להביא ביכורים.

בגמ' בפסחים (ח, ב) נחלקו האמוראים בביאור הפסוק "לא יחמוד איש את ארצו", לדעת איסי בן יהודה למדנו מכאן ששלוחי מצווה אינם ניזוקים. לדעת רב אבין בר אדא בשם רבי יצחק למדנו מכאן שמי שאין לו קרקע בארץ ישראל אינו בחיוב לעלות לרגל.

מעתה צריך להשכיל איך הקריבו בני ישראל במדבר את הפסח, הרי לא היה להם קרקע בארץ ישראל. בהכרח מוגדר שהיה להם קרקע מחמת שהארץ הייתה קנויה להם מאבותינו מאברהם אבינו וכו'. א"כ נמצא שילדעת רב אבין צריך לומר שהארץ כבר בירושה מאברהם אבינו, וסבר קנין פירות כקנין הגוף (שאם לאו כקנין הגוף בהכרח הארץ מימות יהושע, ולא יכלו להקריב את הפסח במדבר כיון שאין להם קרקע). לדעת איסי בן יהודה, שלמד שלוחי מצווה אינם ניזוקים, גם מי שאין לו קרקע עולה לרגל ומחוייב לעשות הפסח, וא"כ הארץ הייתה שייכת להם מימות יהושע וקנין פירות לאו כקנין הגוף.

מעתה, מבאר הגאון מאוסטרובוצא זצ"ל, ניתן לבאר הפלא ופלא את המדרש פליאה, בזמן שראה ראובן שיוסף איננו, נזכר במעשה בלחה, וכך יוסף בא

בשליחות אביו והיה שליח מצווה, ולמדו ששלוחי מצווה אינם ניזוקים. אם ניזוק - בהכרח אנו לא סוברים כאיסי בן יהודה בדרשה של "לא יחמוד איש את ארצו", אלא סוברים כרב אבין שמפסוק זה נלמד שחיוב עליה לרגל הוא למי שיש לו קרקע, ואין דרשה על "שלוחי מצווה".

אם סוברים כרב אבין צריך לומר שהאפשרות של בני ישראל להקריב במדבר זה מחמת הקרקע שהיא בירושה מאברהם אבינו. ואם אנו מוגדרים כיורשים מאברהם אבינו, בהכרח שקנין פירות כקנין הגוף, שהרי אם לאו כקנין הגוף לא שייך להביא ביכורים שהרי רק בצורה של בן אחר בן בלבד ניתן להביא ביכורים, שאם יש חלוקה של כמה בנים בנכסי אביהם, לכל אחד יש רק קנין פירות, ועל קנין פירות לחוד אינו קורא פרשת ביכורים. בהכרח ש"קנין פירות כקנין הגוף" ולכן ניתן להביא ביכורים למרות שהארץ שייכת לנו מאברהם. וא"כ, יעקב אבינו יכל לשחרר את בלחה, שהרי קניינו בה היה קנין פירות, אולם הוא כקנין הגוף, נמצא שבלחה הייתה אשת יעקב ואסורה על ראובן, ולכן מחמת שראה שניזוק יוסף וכו' מוכרח שסוברים קנין פירות כקנין הגוף וזאת הסוגיא שהתייבה לו את בלחה.

סיכום הדף

נושא: מהיום ולאחר מיתה. קנין פירות כקנין הגוף.

הכותב את נכסיו במתנה, אולם כל ימי חייו רוצה הנותן לאכול מן הפירות, **לדעת רבי יהודה** יכתוב מהיום ולאחר מיתה. **לדעת רבי יוסי** אינו צריך לכתוב מהיום. **אם כתב האב את נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה**, אין האב יכול למכורם כיון שהגוף של הבן, אין הבן יכול למכור כיון שעדיין הם ברשות האב. **אם מכר האב**, יכול הלוקח להנות מהפירות עד מות האב. **ואם מכר הבן**, יזכה הלוקח לאחר מות האב.

שואלת הגמ', לשיטת רבי יהודה מה מועיל שכותב "מהיום ולאחר מיתה", והרי לגבי גט זה ספק. **מבארת הגמ'**, יש ספק האם זה תנאי ובאמת על צד שימות הרי היא מגורשת משעה ראשונה, או שזה חזרה ולא התכוון לגרש מהיום אלא רק לאחר מיתה. **אולם** במתנה כוונתו את הגוף תזכה מיד ואת הפירות לאחר מיתה.

נכסיו ר"ה ורב נחמן לבקר את רבה בר אבון, אמר ר"ה לר"ה תשאל את רבה, האם נפסקה הלכה כרבי יוסי שאינו צריך לכתוב "מהיום". **אמר ר"ה** אף את סברת רבי יוסי איני יודע. **אמר ר"ה** תשאל כמי הלכה, ואח"כ אומר לך את הטעם. **שאל ר"ה**, והשיב רבה שרב פסק הלכה כרבי יוסי. **לאחר שיצאו** ביאר ר"ה לר"ה טעמו של רבי יוסי, שהזמן הכתוב בשטר מוכיח עליו שהמתנה מתחילה מאותה עת. **וכן למדנו** בברייתא שזה טעמו של רבי יוסי.

שאל רבא את ר"ה, האם בשטר שיש בו אף קנין סודר צריך להיות כתוב "מהיום" לרבי יהודה. **אמר לו** אם יש קנין א"צ לכתוב מהיום. **רב פפי אמר**, אם צורת כתיבת השטר שבתחילה כתוב "אקניניה" היינו שהקנה הנותן למקבל, **ואח"כ בסוף השטר** כתבו העדים "וקנינא מיניה", בכה"ג לא צריך לכתוב מהיום שמוכח מתוך השטר שייפה את כוחו לקנין מהיום. **אולם** אם כתוב "קנינא מיניה" **ובסוף** כתוב "אקניניה", צריך לכתוב היום כיון שאין ראיה שבאמת המוכר התכוון לזכות מהיום, אלא העדים זכו בכללות הקנין למקבל. **שאל רב חנינא מסורא**, דבר זה פלא שהרי את חילוקי השלשון לא כל החכמים יודעים, האם יש צד שהסופרים בקיאים בהלכות אלו. **אומרת הגמ'**, שאלנו את סופרי אבין, וידעו. וכן את סופרי רבא וידעו. **שיטת רב הונא בריה דרב יהושע**, לא משנה אם כתוב קנין העדים בראשונה או קנין הזוכה בראשונה, לא צריך לכתוב בשטר מהיום. **ומחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי**, זה השטר הנועד לזכרון דברים.

אמר רב כהנא כאשר אמרתי את ההלכות הנזכרות לפני רב זביד, אמר לי שהם למדנו באופן אחר, **וכך**, רבא בשם ר"ה אמר ששטר הקנאה לכו"ע לא צריך לכתוב מהיום, ואין הבדל בינן כתוב לשון הקנין, ורק בשטר זכרון דברים, נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי.

התבאר במשנה, אב שנתן לבנו את גוף הקרקע, ויזכה הבן בפירות רק לאחר מות האב. **האב לא יכול למכור** את הקרקע, כיון שהפירות שייכים לבן. **והבן** לא יכול למכור, כיון שהגוף שייך לאב. **אם מכר האב**, מועילה המכירה עד שימות ואז חוזר לבן. אם מכר הבן, אין ללוקח מאומה, עד שימות האב, אז יהיה שייך לבן, ויעבור ללוקח. **נחלקו ר"ח ור"ל**, אם מכר הבן ומת הבן עוד לפני שהאב מת, **לר"ח**, קנין פירות כקנין הגוף, וא"כ בעת חיי האב הכל שייך לאב, והלוקח לא זכה כלום, אף לאחר שהאב מת. **אולם לר"ל** קנין פירות לאו כקנין הגוף, וא"כ מה שהבן מכר מועיל היות ואין זה מוגדר כשייך לאב.

ואמנם נחלקו ר"ח ור"ל בקנין פירות, לגבי הבאת ביכורים, **דעת ר"ח** שמביא ביכורים וקורא אף לוקח פירות בלא קנין בגוף, כיון שקנין פירות הוא כקנין הגוף, **ור"ל חולק** וסובר שמביא ואינו קורא כיון שאין קנין פירות כקנין הגוף. **אמר ר"ח**, יש חידוש באב ובנו, שהיה צד לומר שהאב מוחל לבנו, וא"כ הפירות שאצל האב אין בהם תוקף של קנין הגוף. **ואמר ר"ל**, שהיה צד לומר שהנותן שמשאיר אצלו את הפירות, השאיר אצלו אף מן הדף, קמ"ל.

שאל ר"ח, מבואר בברייתא שאם אמר "נכסי לך ואחר כך לפלוני ואחריו לפלוני", הכשר מת המקבל הראשון ונזכר לשני וכו'. **אולם** אם מת השני בחיי הראשון ממישיכים הנכסים לירושת הראשון. **ואם כדבר ר"ל** שקנין פירות לא מועיל כקנין הגוף צריכים הנכסים לחזור לירושת הנותן. **ביאר ר"ל** שהרי כבר הושעיא, שבקנין "אחריו" הנכסים קנויים לראשון בצורה גמורה. **וכך ביאר רב לרבה בר רב הונא**. אמנם בברייתא אחרת מבואר שחוזרים הנכסים לירושת הנותן. א"כ מבואר שכל מה שהיה למקבל עליו רק קנין פירות ולא קנין הגוף וקשה על ר"ח, **ותולה הגמ'** במחלוקת תנאים. בע"ז ההמשך בדף קלז.